

MTA Law Working Papers
2024/9

**Semleges vagy keresztény? Észrevételek az Alaptörvény
vallási üzeneteiről**

Schweitzer Gábor

ISSN 2064-4515

http://jog.tk.mta.hu/mta_lwp

*Társadalomtudományi Kutatóközpont – MTA Kiválósági Kutatóhely
HUN-REN Centre for Social Sciences – MTA Centre of Excellence*

Schweitzer Gábor

Semleges vagy keresztény? Észrevételek az Alaptörvény vallási üzeneteiről

1. A vallási értelemben semleges államtól a vallási értelemben elkötelezett államig

Az állam világnézeti semlegességének igénye Magyarországon az ideológiai szempontból elkötelezett szocialista állam ellenpólusaként az 1989/90-es alkotmányos rendszerváltás időszakában merült fel.¹ A Magyar Népköztársaság Alkotmányának 2. § (2) bekezdése ugyanis az 1972. évi alkotmánymódosítás óta deklaráta, hogy a Magyar Népköztársaság szocialista állam, miként az Alkotmány számos további rendelkezése is a szocialista eszmerendszer érvényesülését, illetve védelmét szolgálta. A kizárólagosság igényével fellépő marxista-leninista világnézet tehát az állam felépítésének és működésének legfőbb alapelvei közé tartozott. A közjogi rendszerváltás időszakában elfogadott, az Alkotmányt átfogó jelleggel módosító 1989. évi XXXI. törvény a kibontakozó politikai és világnézeti pluralizmus jegyében megváltoztatta az Alkotmány imént idézett rendelkezését: „*A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam, amelyben a polgári demokrácia és a demokratikus szocializmus értékei egyaránt érvényesülnek.*” Ennek a módosításnak az értelmében az állam világnézeti értelemben ugyan még nem vált semlegessé, hiszen a születőben lévő jogállami keretek között egyaránt érvényesíteni kívánta a polgári demokrácia, valamint a demokratikus szocializmus értékeit is. Az 1990. évi első szabad választást követően elfogadott, az Alkotmány módosításáról szóló 1990. évi XL. törvény a fentebb hivatkozott rendelkezés helyett a következőket rögzítette: „*A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam.*” De mi is volt a jelentősége ennek a módosításnak az állam világnézeti semlegessége tekintetében? Erre a kérdésre az Alkotmánybíróság adta meg a választ. A véleménynyilvánítás szabadságának összefüggésében elfogadott 30/1992. (V. 26.) AB határozat ugyanis éppen arra mutatott rá, hogy ezen alapjog a véleményt annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül védi, hiszen „*[E]gyedül ez felel meg annak az ideológiai semlegességnek, amelyet az Alkotmánynak az 1990. évi XL. törvénnyel való módosítása azzal fejezett ki, hogy törölte az Alkotmányból (...) – éppen a pluralizmus példjaként – szerepeltetett fő eszmei irányzatokat.*” Az állam ideológiai értelemben vett semlegessége elvének tehát a független, demokratikus jogállami önazonosság kiemelése felelt meg. Mindezt amiatt is fontos kiemelni, mert Magyarország Alaptörvényének B) cikke – a korábbi Alkotmány szövegével megegyezően – ugyanezeket az alapértékeket nevesítette: „*Magyarország független, demokratikus jogállam.*”

A közjogi rendszerváltás időszakában az állam világnézeti semlegessége mellett az állam vallási semlegességének kérdése is felmerült. A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény parlamenti tárgyalásai idején – 1990 januárjában – képviselői indítvány vetette fel, hogy a lelkiismereti- és vallásszabadság biztosítékeként kerüljön be a törvényjavaslatba az állam ideológiai semlegessége. A kormányzat ezt a javaslatot egyrészt túlzottnak és szükségtelennek tartotta, másrészt pedig arra hivatkozott, hogy az

---

A szerző a TK JTI tudományos főmunkatársa, az NKE ÁNTK egyetemi tanára.

A tanulmány a Társadalomtudományi Kutatóközpont MTA poszt-COVID jelenségek kutatására irányuló nagy kockázatú pályázati támogatása által finanszírozott "A jogrendszer reagálóképessége a poszt-COVID társadalmakban: kockázatok és lehetőségek" (05016764) projektje keretében valósult meg.

¹ Schweitzer Gábor: A magyar állam vallási semlegessége. In: Bevezetés az alkotmányjogba. Alapfogalmak. Szerk.: Gárdos-Orosz Fruzsina – Halász Iván. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 241-245.

ideológiát és az ideológiamentességet nehéz lenne meghatározni.² Az állam világnézeti semlegességének elve ebből következően nem épült be szövegszerűen az 1990. évi IV. törvény rendelkezései közé. Az Alkotmánybíróság viszont utóbb több határozatában is rámutatott az állam világnézeti és vallási semlegességének alapelveire, megadva egyúttal a semlegesség alkotmányos tartalmát is. Átfogó jelleggel elsőként a 4/1993. (II. 12.) AB határozat rendelkező részében mondta ki a taláros testület, hogy az államnak „*vallási és a lelkiismereti meggyőződésre tartozó más kérdésekben semlegesnek kell lennie.*” A vallásszabadsághoz való jogból az államnak az a kötelessége származik, hogy az egyéni meggyőződés szabad kialakításának lehetőségét biztosítsa. Az állami iskola viszont nem lehet elkötelezett egyetlen vallás mellett sem. Az államnak ugyanakkor jogi lehetőséget kell biztosítani arra, hogy egyházi iskolák jöhessenek létre, miközben az állam nem köteles ilyen iskolákat felállítani.

Ugyanebben az időszakban a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 4. § (4) bekezdése az állami és a helyi önkormányzati nevelési-oktatási intézmény kapcsán is rögzítette a vallási és világnézeti semlegesség iránti kötelezettséget az ezirányú ismeretek tárgyilagos és többoldalú közvetítése mellett: „*Az állami és a helyi önkormányzati nevelési-oktatási intézmény nem lehet elkötelezett egyetlen vallás vagy világnézet mellett sem. Az állami és a helyi önkormányzati iskola pedagógiai programjában biztosítani kell az ismeretek, a vallási, illetve világnézeti információk tárgyilagos és többoldalú közvetítését. Az állami és a helyi önkormányzati nevelési-oktatási intézmény nevelési, illetve pedagógiai programja, működése, tevékenysége és irányítása vallási és világnézeti tanítások igazságáról nem foglalhat állást, vallási és világnézeti kérdésekben semlegesnek kell maradnia.*”

Az állam vallási értelemben vett semlegességének alapelvét a 4/1993. (II. 12.) AB határozat az állam és az egyház elválasztásának alkotmányi szintű rendelkezéséből vezette le. „*Az állam vallási semlegességét kifejezetten előírja és garantálja az Alkotmány 60. § (3) bekezdése, amely szerint a Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik.*” Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint tehát az állam vallási értelemben vett semlegessége az állam és az egyház alkotmányos elválasztásának imperatívuszából vezethető le. Az állam és az egyház elválasztásából az Alkotmánybíróság – a 8/1993. (II. 27.) AB határozatra is figyelemmel – további következtetéseket is levont:

- az állam sem az egyházakkal, sem valamelyik vallással, vagy vallási közösséggel sem kapcsolódhat össze intézményesen,
- az állam nem azonosítja magát egyetlen egyházzal – továbbá vallás – tanításával sem,
- az állam nem avatkozik be az egyházak belső ügyeibe, és különösen nem foglalhat állást hitbéli igazságok kérdésében.

Az állam vallási értelemben vett semlegessége tehát feltételezi az állam és az egyház elválasztását, amiből következően az állam és az egyház elválasztása nélkül nem is beszélhetünk az állam vallási értelemben vett semlegességéről.

A semleges állam mindazonáltal nem lehet passzív vagy közömbös az egyházak, vallási közösségek iránt, miként a társadalmat foglalkoztató, illetve érintő vallási jellegű kérdések iránt sem tanúsíthat érzéketlenséget. A semlegesség leginkább azt fejezi ki, hogy az állam az egyenlő bánásmód érvényesítése érdekében egyféle zsinórmértéket alkalmaz az egyházi, felekezeti, vallási közösségekkel szemben, nem fonódhat össze intézményesen a vallási tér szereplőivel, továbbá működése során nem azonosulhat vallási eszmékkel, illetve vallási tanításokkal.

Az állam vallási értelemben vett semlegessége az Alaptörvény megalkotásának időszakától értékelődött át. Mindenekelőtt az Alaptörvény, a preambulum funkcióját betöltő Nemzeti hitvallás, valamint a normaszöveget követő posztambulum vallási és világnézeti szempontból elkötelezett hívószavai jelzik a változás irányait. Az Alaptörvény a Himnuszból – idézőjelek

---

² Az 1985. évi június hó 28-ára összehívott Országgyűlés Naplója. V. kötet. Budapest, 1998. 6121. (1990. január 24.). A javaslat betervezője Rózsa Edit volt, míg a kormányzat véleményét Kulcsár Kálmán igazságügyminiszter képviselte.

nélkül – átvett felszólító mondatlal indít: *Isten! Áldd meg a magyart!*³ Az Alaptörvény első mondata tehát, amint ezt a Csink Lóránt – Fröhlich Johanna szerzőpáros is megállapította, „vallási töltetű”.⁴ Ezzel szemben Schanda Balázs úgy vélte, hogy a Himnusz kezdő mondatának átvételében a „történelmi-kulturális, a nemzeti közösség önazonosságát meghatározó karakter” a döntő jelentőségű.⁵

A Nemzeti hitvallás ugyanakkor nemcsak azt rögzítette, hogy Szent István király ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, „és hazánkat a keresztény Európa részévé tette”, hanem a kereszténység nemzetmegtartó szerepéről is elismeréssel nyilatkozott, mégpedig a kontextusból következően nemcsak a múlt, hanem a jelen vonatkozásában is: „Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét. Becsüljük országunk különböző vallási hagyományait.”

A posztambulumban az alkotmányozó hatalmukkal élő képviselők – a bonni Alaptörvény első mondatát felidéző szövegezésben – az Isten és ember előtti felelősségre hivatkozva utaltak arra, hogy megalkották Magyarország első egységes Alaptörvényét. A szakirodalomban azonban olyan, Schanda Balázshoz köthető értelmezés is olvasható, miszerint a posztambulumban az Istenre történő hivatkozás célja nem a szakrális legitimáció, hanem annak kifejezése, hogy az „alkotmányozó hatalmat birtokló képviselők (...) tudatában vannak annak, hogy a földi hatalom véges.”⁶

Az Istenre és a kereszténységre történő hivatkozás összességében a vallási semlegességtől történő eltávolodás, illetve a vallási és a transzcendencia iránti elköteleződés egyértelmű jeleként is értelmezhető. A semlegesség elvétől történő eltávolodást nem önmagában az Istenre és a kereszténységre történő hivatkozás váltja ki, hanem a megfogalmazás egyoldalúsága, másként fogalmazva a kiegyensúlyottség hiánya váltja ki a vallási elkötelezettség érzetét. Még abban az esetben is, amikor egyes értelmezések szerint az Alaptörvényben kimutatható keresztény értékek egyetemes erkölcsi vonatkozásaira helyeződik a hangsúly.⁷

A Nemzeti hitvallásban rögzített értékpreferenciák kapcsán Jakab András utalt arra a szempontra, hogy miután annak szövege kifejezetten keresztény jellegű, az „ateista állampolgárok” számára nem tesz gesztusokat.⁸ Ehhez az észrevételhez azonban azt is hozzátehetjük, hogy az ateisták mellett a nem keresztény hívek számára sem tett túlon túl sok gesztust az alkotmányozó hatalom, eltekintve a Nemzeti hitvallás azon kijelentésétől, miszerint „[B]ecsüljük országunk különböző vallási hagyományait.”

A kereszténység nemzetmegtartó szerepének kiemelése, valamint az ország különböző vallási hagyományainak megbecsülése kapcsán Rixer Ádám arra hívta fel a figyelmet, hogy ez a megfogalmazás akár visszalépésnek is tekinthető a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről szóló 2010. évi XLV. törvény preambulumban foglaltakhoz képest: „*Mi, a Magyar Köztársaság Országgyűlésének tagjai, akik hiszünk abban, hogy Isten a történelem ura, s azok, akik a történelem menetét más forrásokból igyekszünk megérteni, hazánkért és a magyar nemzet egészéért (...) a következő törvényt alkotjuk*”.⁹ A Rixer által idézett törvény

³ A Nemzeti hitvallás Himnuszából átvett mondatának értelmezése kapcsán Majtényi Balázs azt a lehetőséget vetette fel, hogy az Alaptörvény szövegezői „a Himnuszából kölcsönzött felszólítást az ország jelmondatának szánták, s az az Alaptörvényben szimbolikus gesztusként nem az ország jelképei közé került.” Majtényi Balázs: „Vár állott, most kőhalom”. Alaptörvény és irodalom. Fundamentum, 2011/4. szám. 101.

⁴ Csink Lóránt – Fröhlich Johanna: Egy alkotmány margójára. Alkotmányelméleti és értelmezési kísérletek az Alaptörvényről. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012. 111.

⁵ Schanda Balázs: Kétszáz évvel a Himnusz születése után – Isten neve az Alkotmányban. Iustum Aequum Salutare, 2023/1. szám. 76.

⁶ Uo. 77-78.

⁷ Salamon László: Keresztény értékek a magyar Alaptörvényben. https://barankovics.hu/_f/honlapra/salamon_laszlo_eloadas.pdf.

⁸ Jakab András: Az új Alaptörvény keletkezése és következményei. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2011. 181.

⁹ Lásd Rixer Ádám: A vallás fogalmáról. Jogelméleti Szemle, 2011/4. szám. <http://jesz.ajk.elte.hu/rixer48.html>.

preambuluma ugyanis éppenséggel arra törekedett, hogy a megfogalmazás vallási és világnézeti tekintetben kiegyensúlyozott legyen.

A vallási és világnézeti hívószavak és üzenetek kiegyensúlyozottsága jelenik viszont meg – lehetséges követendő példaként – a Lengyel Köztársaság Alkotmányának preambulumban, amely az alkotmányozás alanyaként a hívők és nem-hívők közösségét együttesen nevesítette: „*mi a lengyel nemzet - a Köztársaság valamennyi állampolgára, mindazok, akik hisznek Istenben, mint az igazság, jószág és szépség forrásában, mindazokkal, akik nem osztoznak ebben a hitben, de tiszteletben tartják a más forrásokból táplálkozó egyetemes értékeket...*”. Ennek a körültekintő megfogalmazásnak az alapján egyetlen lengyel állampolgár – keresztény és nem keresztény, hívő és nem hívő, teista, deista, ateista – sem érezhette úgy, hogy vallási, világnézeti okok miatt az alkotmányozó hatalom látókörén kívül rekedt volna. Ezt a megoldást akár a hazai alkotmányozó hatalom is figyelembe vehette volna.

Miközben az Alaptörvény fokozatosan eltávolodott a vallási semlegesség platformjától, az Alkotmánybíróság 2014-ben lényegében magáévá tette a 4/1993. (II. 12.) AB határozat semlegességi koncepcióját. A 27/2014. (VII. 23.) AB határozat ugyanis a következőket emelte ki az állam semlegességével összefüggésben: „*A vallási közösségek különvált működésének és önállóságának elvéből az következik, hogy az állam sem a vallási közösségekkel, sem valamelyik vallási közösséggel nem kapcsolódhat össze intézményesen; hogy az állam nem azonosítja magát egyetlen vallási közösség tanításával sem; továbbá, hogy az állam nem avatkozik be a vallási közösségek belső ügyeibe, és különösen nem foglalhat állást hitbéli igazságok kérdésében.*” Ezzel az Alkotmánybíróság nemcsak a kontinuitást biztosította, hanem meg is erősítette a taláros testület korábbi álláspontját. A hétköznapi gyakorlat azonban már az Alaptörvény elfogadását megelőzően felülírta az intézményes összefonódás elkerülésére vonatkozó iránymutatást a Tábori Lelkészi Szolgálat, valamint a Börtönlelkészi Szolgálat felállításával. A Miniszterelnökség üldözött keresztények megsegítéséért és a Hungary Helps Program megvalósításáért felelős államtitkárságán 2020-ban átadott, ökumenikus szakrális térként funkcionáló római katolikus kápolna ugyanakkor az intézményes összefonódás mellett az állam vallási értelemben vett semlegessége elvével sem egyeztethető össze.¹⁰

Az állam semlegességének problematikája további területeken, így az egyházak, vallási közösségek, felekezetek nyilvántartásba vételével összefüggő eljárás kapcsán is felmerül. Az államszocializmus idején érvényesülő – semlegesnek nyilvánvalóan nem tekinthető – kormányzati elismerést a rendszerváltás időszakában a megyei bíróság, illetve a Fővárosi Bíróság – azaz egy semleges hatalmi ág – általi nyilvántartásba vétel váltotta föl, amelynek részletes szabályait az 1990. évi IV. törvény állapította meg. A jogalkotó egyféle közjogi státuszt biztosított a vallási közösségek számára, miként ezt az 1990. évi IV. törvény 15. § (3) bekezdése is nyilvánvalóvá tette: „*Az egyházakat azonos jogok illetik és azonos kötelezettségek terhelik.*”

Az egyszintű szabályozás az Alaptörvény megalkotásának időszakában változott többszintűvé.¹¹ A vallási közösségek jogállására nézve jelenleg a 2018. évi CXXXII. törvény rendelkezései az irányadóak. A jogalkotó a jogi személyiséggel rendelkező vallási közösségeket jogállásuk és jogosítványaik szerint négy kategóriába sorolta: 1) vallási egyesület, 2) nyilvántartásba vett egyház, 3) bejegyzett egyház, valamint 4) bevett egyház. Ennek a négy szintű rendszernek a bevezetését a jogalkotó, hogy „*nem minden vallási közösségnek azonos a társadalmi támogatottsága, továbbá nem elég önmagában a jelen idejű*

¹⁰ Lásd Felszentelték a Szent Istvánról elnevezett budapesti kápolnát | Híradó (hirado.hu).

¹¹ Lásd Schweitzer Gábor: Az „egyházi” jogállás változásai Magyarországon 2010 és 2018 között. In: A magyar jogrendszer rezilienciája 2010-2018. Szerk.: Gárdos-Orosz Fruzsina. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont – ORAC Kiadó Kft., 2022. 243-265.

aktuális támogatottságot nézni, hanem annak tartósságát is figyelembe kell venni akkor, amikor kategóriákat átlépve szélesítjük, vagy szűkítjük a szervezetek jogosítványait."¹²

Noha a többszintű szabályozás bevezetése az egyszintű szabályozáshoz képest visszalépést jelent, a semlegesség szempontjából az elismerési eljárás külön kérdéseket vet fel. Amíg a hatályos rendelkezések szerint a bevett egyház elismerésére az Országgyűlés jogosult – ez a rendelkezés a 2011. évi CCVI. törvény óta irányadó –, addig a vallási egyesület, a nyilvántartásba vett egyház, valamint a bejegyzett egyház nyilvántartásba vétele a Fővárosi Törvényszék hatáskörébe tartozik. A bírói hatalmi ág a semlegesség tekintetében nem vet fel kérdéseket, ellenben az Országgyűlés bevett egyházat elismerő – nyilvánvalóan politikai szempontokat is mérlegelő – döntése nem tekinthető semlegesnek. Az Emberi Jogok Európai Bírósága már a „Magyar Keresztény Mennonita Egyház és Mások kontra Magyarország” ügyben 2014-ben hozott ítéletének indokolásában rámutatott arra, hogy miután az egyházak elismerése a parlament, „egy a politika által rendkívül meghatározott testület hatáskörébe tartozik”, ebből következően az egyházként történő elismerés vagy annak elutasítása „politikai eseményekhez vagy a politikai helyzethez kötődhet”. Ez pedig magában hordja a semlegesség követelményének figyelmen kívül hagyását és az önkényesség veszélyét. „Az a helyzet, amelyben a vallási közösség annak vannak kitéve, hogy a politikai pártoknak a számukra kedvező szavazataiért udvaroljanak, összeegyeztethetetlen az állammal szemben az érintett területen támasztott semlegességi követelménnyel.”¹³

A többszintű rendszer bevezetését az Emberi Jogok Európai Bírósága önmagában nem tartotta az Emberi Jogok Európai Egyezményébe ütközőnek, mutatott rá Köbel Szilvia, amennyiben a vallási közösségek jogállás szerinti megkülönböztetése megfelel a semlegesség és a pártatlanság követelményeinek. A „Magyar Keresztény Mennonita Egyház és Mások kontra Magyarország” ügy idején a 2011. évi CCVI. törvény szerint a vallási közösségek kétféle státusza különült el egymástól: a bevett egyház, valamint az egyesületi formában működő vallási tevékenységet végző szervezet. Miután azonban a 2011. évi CCVI. törvény azt is előírta, hogy bizonyos állami támogatásokat csak a törvényi feltételeknek megfelelő bevett egyházak¹⁴ kaphatnak meg, más vallási közösségek pedig nem, ezek a rendelkezések ellentétesek az Emberi Jogok Európai Egyezményével, mivel sértik a 11. cikk által biztosított egyesülési szabadságot a 9. cikk által védett vallásszabadsághoz való joggal összefüggésben. Miután „a bevett egyházak és az ilyenek nem minősülő vallási közösségek közötti megkülönböztetés a kisebb vallási közösségekhez tartozó hívekre objektív és igazolható indok nélkül ró terhet, azaz nincs ésszerű alapja az egyházi elismerés feltételeként az ilyen hosszú működési időtartam előírásának, ezért az sérti a semlegesség és pártatlanság követelményét”, emiatt viszont az Emberi Jogok Európai Egyezménye fentebb hivatkozott cikkeibe ütközik.”¹⁵

2. A keresztény kultúra és az Alaptörvény

A keresztény kultúra két összefüggésben is előkerül az Alaptörvényben. Az R) cikk (4) bekezdését az Alaptörvény 2018-as hetedik módosítása iktatta be: „Magyarország alkotmányos

---

¹² Országgyűlési Napló 2018. évi őszi ülészak, 2018. november 28. (45. szám). A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény módosításáról szóló törvényjavaslat általános vitája a lezárásig. Herczeg Tamás, a Fidesz képviselőcsoportja részéről. <https://bit.ly/3uI6FE4>.

¹³ Magyar Keresztény Mennonita Egyház and Others v Hungary, Judgment of 8 April 2014, nos. 70945/11, 23611/12, 26998/12, 41150/12, 41155/12, 41463/12, 41553/12, 54977/12, 56581/12, ECHR 2014-I. [102].

¹⁴ A 2011. évi CCVI. törvény rendelkezései legalább százéves nemzetközi működést, vagy – ennek hiányában – legalább húszéves Magyarországi működést és a lakosság 0,1%-át elérő taglétszámot írtak elő.

¹⁵ Köbel Szilvia: Semleges állam, keresztény állam - Gondolatok aktuális alkotmányjogi kérdésekről az Alaptörvény 7. és 9. módosítása kapcsán. Jog – Állam – Politika, 2022/2. szám. 26-27.

önazonosságának és keresztény kultúrájának védelme az állam minden szervének kötelessége. A XVI. cikk (1) bekezdésének hatályos szövegét pedig az Alaptörvény 2020-as kilencedik módosítása állapította meg: „(...) Magyarország védi a gyermekek születési nemének megfelelő önazonosághoz való jogát, és biztosítja a hazánk alkotmányos önazonosságán és keresztény kultúráján alapuló értékrend szerinti nevelést.”

Az alkotmányozó meglepően kevés támpontot nyújtott a keresztény kultúra alkotmányos jelentését illetően. Az R) cikk (4) bekezdéséhez fűzött indokolás ugyanis lényegében adós maradt a keresztény kultúra alkotmányos jelentésének magyarázatával, miközben a hangsúlyokat a külső dimenziókra helyezte: *„Európában jelenleg olyan folyamatok zajlanak, amelyek eredményeképpen Európa hagyományos kulturális arculata átalakulhat. Keresztény kultúra nélkül nincs Európa és nincs Magyarország. A keresztény kultúra olyan egyetemes érték, amelynek megőrzése kiemelten fontos, ezért szükséges az állam védelmező szerepének az Alaptörvény rendelkezései között történő szerepeltetése.”*¹⁶ A keresztény kultúra alkotmányos tartalma jól érzékelhetően kiforratlan, miként az sem látható, hogy milyen konkrét formában valósítható meg Magyarország keresztény kultúrájának állami szervek általi védelme. A védelem fogalmilag fenyegetettséget feltételez, hívta fel a figyelmet Schanda Balázs a keresztény kultúra lehetséges alkotmányos vonatkozásait is áttekintő tanulmányában. Ugyanakkor arra is rámutatott, hogy miközben a javaslatához fűzött indokolás az Európában zajló *„nem nevesített folyamatokkal indokolta a kiegészítést”, az indokolás „nem határozza meg, hogy a népesség migrációs folyamatok nyomán megváltozó összetételében vagy a szekularizációban, a társadalom elvallástalanodásában, vagy esetleg más tényezőkben érhető tetten a földrész kulturális arculatának átalakulása, amellyel szembe kell szállni, és ezzel széles értelmezési teret hagy.”*¹⁷

További kérdésként merülhet fel, hogy a keresztény kultúra védelme milyen következményeket vonhat maga után a nem keresztény – akár vallásos, akár nem vallásos – kultúrkörben élő lakosság számára. Vajon az általuk képviselt kulturális értékek adandó esetben nem szorulnak oltalomra? Az indokolás ugyanis arra sem adott választ, hogy pontosan milyen tényleges folyamatokkal – esetleg támadásokkal – szemben szorul védelemre Magyarországon a keresztény kultúra. Azaz kivel, vagy mivel szemben kell megvédeni a keresztény kultúrát hazánkban?

Magyarország nemzeti kultúráját, az itt élő lakosság kulturális értékeit nemcsak keresztény, hanem attól eltérő vallási és nem vallási háttérű hatások is alakították, illetve alakítják. Vajon nem tartoznak a nemzeti kultúrához a magyar nyelv sok évszázados múltra visszatekintő török, vagy jiddis nyelvből származó jövevényszavai? Vajon kitessekelhető a kortárs gasztronómiából a pita, a falafel, a thai csirke avagy a flódní csak ezért, mert az eredeti recept nem keresztény kultúrkörből származott? Vajon mindenki számára nyilvánvaló, hogy az „érti a csíziót” mondás egy zsidó vallási-rituális előírásig, az Ábrahám szövetségébe történő során alkalmazott circumcisióig vezethető vissza? Vajon nem részei a nemzeti kultúrának a „pogány” gyökerekig visszanyúló római számok, avagy az iszlám közvetítésével a középkori Európába, így Magyarországra is eljutó arab számok? Vajon nem védendő a kalendárium római – azaz ismételt „pogány” – eredetű hónap elnevezései? A nemzeti kultúra tehát szélesebb körű a keresztény kultúránál, amiből következően nem tehető egyenlőségjel a nemzeti kultúra és a keresztény kultúra közé.

Magyarország nemzeti kultúrája vitathatatlanul sokat merített a kereszténységből – már csak az állam és különösen a katolikus egyház sok évszázados szimbiózisa miatt is –, jöllehet a szakrális

---

¹⁶ Javaslat módosítási szándék megfogalmazásához a Törvényalkotási bizottság számára a Magyarország Alaptörvényének hetedik módosításáról szóló T/332. számú törvényjavaslatához https://www.parlament.hu/documents/129291/1630310/T332_1/e545dfa6-12e9-47ce-d6f3-101f48438f05.

¹⁷ Schanda Balázs: Vallásszabadság, közjő, keresztény kultúra. Szempontok új (rég) alapok kereséséhez. Acta Humana, 2020/3. szám. 176-177.

eredet napjainkban több vonatkozásban laikus jelentést kapott, vagy elhomályosult (lásd pl. keresztnév, újév), de a magyar nemzeti kultúra más forrásokból is gyarapodott és gyarapszik. Ha tehát bármi fenyegeti Magyarországot nemzeti kultúráját, akkor annak teljeskörű védelme tűnik indokoltnak.

Az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdésének hatályos szövegéhez fűzött indokolás talán még a korábbiakban idézethez képest is kevesebb támpontot nyújtott a keresztény kultúra, illetve a keresztény kultúrán alapuló értékrend szerinti nevelés alkotmányos jelentését illetően. „A *Javaslat (...) biztosítja a gyermekek számára Magyarország alkotmányos identitását és keresztény kultúráján alapuló értékrend szerinti nevelést, egyértelmű alapokat teremtve ahhoz, hogy a felnövekvő nemzedék valamennyi tagja Magyarország magyar identitását, szuverenitását, a kereszténység nemzetmegtartó szerepét megismerhesse és megóvhassa.*”¹⁸ Az indokolás lényegében a normaszöveg tartalmi megismétlésére szorítkozott. Ezen hiányosságon túlmenően a XVI. cikk (1) bekezdése kapcsán még további kérdések is felmerülhetnek. Vajon mennyiben szükséges Magyarországnak – a magyar államnak – kiemelten biztosítania a keresztény kultúrán alapuló értékrend szerinti nevelést? A 4/1993 (II. 12.) AB határozat az állam és az egyház elválasztásával összefüggésben arra is rámutatott, hogy miközben az állami iskola egyetlen vallás mellett sem lehet elkötelezett, az államnak – noha nem köteles ilyen típusú iskola fenntartására – biztosítania kell az egyházi iskolák létrejöttének jogi lehetőségét. Ebben az értelemben tehát a magyar államnak magától értetődően biztosítania kell a vallási értelemben elkötelezett oktatási intézmények létrejöttének lehetőségét. Miként szintén magától értetődő módon továbbra is biztosítania kell az államnak a felekezeten semleges iskola létrejöttének feltételeit is. A keresztény kultúrán alapuló értékrend szerinti nevelésben azonban az állam által fenntartott oktatási intézmények – a természetesen nemcsak a keresztény felekezetekre szorítkozó hittan oktatás lehetővé tételén kívül – már nem működhetnek közre. Ennek legalább két oka is van. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény – 2013. évi CXXXIII. törvény 139. § b) pontja által – 3. § (3) bekezdésének szövege kifejezetten előírja az állami és települési-önkormányzati nevelési-oktatási intézményekben a vallási, világnézeti információk sokoldalú, tárgyilagos közvetítését. Ebből következően nem lehet egyféle értékrend szerinti oktatási rendszert bevezetni az állami és települési-önkormányzati fenntartású nevelési-oktatási intézményekben. A másik ok pedig magában a szülőben rejlik, hiszen az Alaptörvény XVI. cikk (2) bekezdése arról rendelkezik, hogy a szülőknek van joguk megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést. Márpedig ez a jogosultság, illetve kötelezettség a kiskorú gyermek vallási, világnézeti nevelésére is vonatkozik. Az állami iskolát választó szülők egy része bizonyosan nem azért választotta ezt az iskolatípust, hogy gyermeke keresztény – vagy bármilyen más vallási alapú – kultúrán alapuló értékrend szerinti nevelésben részesüljön, hiszen máskülönben feltehetően vallási, világnézeti szempontból elkötelezett iskolába íratta volna be gyermekét.

3. Vajon keresztény ország Magyarország?

Magyarország szekularizált állam. Talán meglepőnek tűnik, de ezt a kijelentést a Magyarország Alaptörvényéről szóló törvényjavaslat részletes indokolása rögzítette 2011. március 14-én, miközben az indokolás nemcsak a szekularizált államra, hanem az állam világnézeti semlegességére is hivatkozott: „*a Javaslat rögzíti azt, hogy mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára. Ehhez kapcsolódóan fogalmazza meg a Javaslat az állam és az egyház különállásának elvét, amely amellelt, hogy a szekularizált állam működésének egyik alapelve, a vallásszabadság egyik garanciájának is tekinthető. A Javaslat*

---

¹⁸ T/13647. számú törvényjavaslat Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításáról.
<https://www.parlament.hu/irom41/13647/13647.pdf>.

azonban kifejezésre juttatja azt is, hogy az állam világnézeti semlegessége nem jelent egyúttal társadalmi közömbösséget is, hanem a társadalmilag közösségi célok érdekében az állam együttműködik az egyházakkal.”¹⁹ Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy – miközben a két fogalom nem fedi egymást – egyetlen önmagát szekularizálnak, vagy semlegesnek tekintő állam sem kötelezheti el magát vallási szempontból determinált világnézet mellett.

Az állam világnézeti semlegességének alapelvét a továbbiakban a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény preambuluma is rögzítette. „Az Országgyűlés (...) tekintettel az állam világnézeti semlegességére és a felekezetek közötti békés együttélésre való törekvésre (...) az Alaptörvény végrehajtására, az Alaptörvény VII. cikk (5) bekezdése alapján, a következő törvényt alkotja (...).”

A napjainkra kialakult helyzet mindazonáltal paradoxnak tűnhet, hiszen az Alaptörvény – különösen az Alaptörvény hetedik és kilencedik módosítása óta – egyáltalán nem azonosítható a szekularizált állam, illetve a világnézeti semleges állam ideájával. Az Alaptörvény eltávolodott a vallási és világnézeti semlegesség rendszerváltás időszakában elfogadott – alkotmánybírói határozatok által 2010 előtt és 2010 után egyaránt alátámasztott – ideájától. A politikai közbeszédben ugyanakkor mind gyakrabban hallható az a kijelentés, miszerint Magyarország keresztény ország. Vajon miként értelmezhető ez a megállapítás? Mennyiben tekinthető keresztény államnak Magyarország? Három lehetséges szempont alapján igyekszem választ adni erre a kérdésre.

A politikai kontextust elvetném, mert a politikai értelemben vett kereszténységhez a 19. század utolsó évtizedeitől a második világháború végéig terjedő időszakban kirekesztő törekvések is ráragódtak, így ez az értelmezési keret mára teljességgel vállalhatatlan lenne.²⁰

Kulturális értelemben sem tűnne szerencsésnek, ha Magyarország keresztény államként identifikálná önmagát a társadalom egy részének keresztény, vagy zsidó-keresztény kulturális beágyazottsága, hagyományai és értékei dacára sem, hiszen az Alaptörvény Nemzeti hitvallása által is nevesített nemzeti kultúrának – miként ezt a korábbiakban érzékeltetni is kívántam – a keresztény kultúra mellett további forrásvidékei is voltak, illetve vannak.

Mennyiben tűnik akkor helytállóknak – harmadik lehetőségként – vallási értelemben a keresztény Magyarország kifejezés? Ennek megválaszolásához mindenképp a népszámlálási adatok, továbbá a társadalom vallásosságát felmérő vallástudományi, illetve vallásszociológiai kutatások eredményei nyújthatnak támpontokat.

A legutóbbi, 2022-es népszámlálás során a Központi Statisztikai Hivatal a „Mi a vallása, felekezete?” kérdést tette fel a népszámlálási íven. Erre a szentitív adatra irányuló kérdésre – a korábbi népszámlálásokhoz hasonlóan – természetesen nem kötelező a válaszadás. Az összlakosság 40%-a (3,84 millió fő) nem is kívánt élni a válaszadás lehetőségével, míg az összlakosság 16,1%-a (1,55 millió fő) azt a választ adta, hogy semmiféle vallási, felekezeti kötődése sincs. A magyar társadalom összességében 56,1%-a esetében tehát egyrésztől egyáltalán nincsenek, másrésztől viszont nem állnak rendelkezésre érdemi információk a vallási, felekezeti affiliációt illetően.²¹

Az összevetés kedvéért vessünk egy pillantást a 2011. évi népszámlálás adataira is. Akkor azt a kérdést tette fel a Központi Statisztikai Hivatal, hogy a lakosság mely vallási közösséghez, illetve felekezethez tartozónak érzi magát. A megkérdezettek 18,2%-a nem tartozott egyetlen vallási közösséghez, illetve felekezethez sem, további 27,2%-a viszont nem válaszolt erre a

---

¹⁹ T/2627. Magyarország Alaptörvénye (2011. március 14.).

<https://www.parlament.hu/irom39/02627/02627.pdf>.

²⁰ Gergely Jenő: A „keresztény-nemzeti” ideológia. Társadalmi Szemle, 1986/2. szám. 81-93.

²¹ Az adatokat lásd Magyarország vallási megoszlása a népszámlálás adatai alapján. www.oconomus.hu/oeconfocus/magyarorszag-vallasi-megoszlasa-a-nepszamlalas-adatai-alapjan/.

kérdésre. Összességében tehát 2011-ben a magyar társadalom 45,4%-a esetében nem álltak rendelkezésre érdemi információk a vallási, felekezeti kötődést illetően.²²

A 2022-es, illetve a 2011-es népszámlálás eredményei alapján úgy tűnik – bár a kérdésfeltevés nem volt azonos –, hogy nem igazán beszélhetünk vallási, felekezeti, egyházi értelemben mélyen elkötelezett magyar társadalomról, ebből következően vallási értelemben keresztény Magyarországról sem.

A vallási, felekezeti kötődés tényéből önmagában természetesen még nem vonhatunk le következtetéseket a vallásosság intenzitására nézve. A magyar társadalom vallásosságát elsősorban a vallástudományi, illetve vallásszociológiai kutatások vizsgálták. Egy igen széleskörű – ötvenezer megkérdezettet meghaladó – mintavétel alapján lefolytatott kérdőíves felmérés vizsgálta 2017-ben a magyar társadalom vallásosságát, illetve annak erősségét. A megkérdezettek a néhai Tomka Miklós vallásszociológus által korábban kidolgozott ötfokozatú skála alapján válaszolhattak a vallásosság intenzitására irányuló kérdésre:

- 1) vallásos vagyok, az egyházam tanítását követem,
- 2) vallásos vagyok a magam módján,
- 3) nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e, vagy sem,
- 4) nem vagyok vallásos,
- 5) nem tudja, nem válaszol.

A megkérdezettek 15,7%-a egyházasan vallásosnak, 51,9%-a pedig a maga módján tartotta önmagát vallásosnak, míg a válaszadók 27,1%-a egyáltalán nem tartotta magát vallásosnak. Ezek az adatok nagyságrendileg megegyeztek a korábbi években folytatott hasonló kutatások eredményeivel.²³ Az egyházas – azaz normatív – értelemben vallásos lakosság relatíve alacsony, ugyanakkor a vallási élmény individuális jellegét jelző maguk módján vallásos lakosság magas aránya egyaránt üzenetértékű lehet az érintett egyházak, vallási közösségek, de még az állam számára is. A saját mércéjük szerint vallásosak feltehetően nem mindenben felelnek meg felekezetük, illetve egyházuk vallásos hívekkel szemben támasztott normatív jellegű elvárásainak, hiszen a transzcendenciához fűződő viszonyt saját belátásuk, illetve meggyőződésük szerint alakították ki. Ezekre a jelzés értékű adatokra is figyelemmel sem beszélhetünk jelen pillanatban megalapozottan vallási, illetve egyházi értelemben mélyen elkötelezett Magyarországról, illetve magyar társadalomról.

4. Összegzés

Az Alaptörvény preambuluma és normaszövege az elfogadás óta folyamatában, ám ellentmondásosan írta felül a vallási tartalmú üzenetek beépítésével az 1989/1990-es közjogi rendszerváltás óta az állam vallási és világnézeti értelemben vett semlegességére irányuló közjogi törekvéseket. Tette mindezt annak ellenére, hogy maga az alkotmányozó hatalom 2011-ben szekulárisnak tekintette a magyar államot. A jelek szerint a jogalkotói – jogpolitikai – szándék a vallási, világnézeti szempontból elkötelezett állam ideáját preferálja. Úgy tűnik viszont, hogy a magyar társadalom tekintélyes része szekuláris, illetve „hallgat” vallási affiliációját illetően, továbbá kétségesnek tűnik fogékonysága az Alaptörvény meglehetősen egyoldalú vallási hívószavait és üzeneteit illetően. Ezzel a szociológiai háttérrel, továbbá a rendszerváltás időszakának szándékaival, illetve törekvéseivel viszont az egyházak, felekezetek, vallási közösségek egyenjogúságát közjogi szempontból biztosító semleges állam koncepciója lenne továbbra is kompatibilis.

²² 2011. évi népszámlálás. 10. Vallás, felekezet. Összeállította: Csordás Gábor. Budapest, KSH, 2014. 27.

²³ Gyorgyovich Miklós – Kollár Dávid: A vallásosság legfontosabb számai Magyarországon. In: Vallásosság Magyarországon. Társadalomtudományi tanulmányok. Szerk.: Gyorgyovich Miklós. Budapest, Századvég Kiadó, 2020. 50-51.

© Schweitzer Gábor

MTA Law Working Papers

**Kiadó: Társadalomtudományi Kutatóközpont (MTA Kiválósági
Kutatóhely)**

Székhely: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

Felelős kiadó: Boda Zsolt főigazgató

Felelős szerkesztő: Kecskés Gábor

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Lux Ágnes, Mezei Kitti

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

E-mail: mta.law-wp@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515